

hij mijmert, zoekt en zucht... Wat moet dat geven als hij ouder wordt? Wij verlangen naar de volgende deelen, naar den eigenlijken roman van Francesco (ik spatieer, tháns, H. R.), waartoe dit eerste boekje een voorspel vormt. Een „Prolog im Himmel”.

Wanneer ik nu ga zeggen, dat met hun II en III de schrijvers mij niet bevredigd hebben, dan dient daar in één adem bijgevoegd: wat geenszins wil beduiden, dat zij er niet in geslaagd zouden zijn, hun held door een begrijpelijke geestelijke evolutie heen tot een voor hem belangrijk geestelijk resultaat te voeren. Met zooveel woorden — woorden uit zijn dagboek — staat het door Francesco bereikte inzicht aangeduid in zijn „Credo” of „Geloofsbelijdenis” (Eeuwige Licht, bl. 283—295) — met al te veel woorden zelfs misschien. Zeide ik: doch het verhaal van zijn worsteling om dat standpunt te bereiken wordt ons onthouden, de verontwaardigde schrijvers zouden mij zonder twijfel met tal van citaten het tegendeel willen bewijzen. En toch... Ja, het staat er, het wordt ons meegedeeld, herhaaldelijk zelfs en met grooten nadruk. Maar het verschil tusschen een boek over filosofie en een roman scheen mij altijd toe o.a. hierin te liggen: dat in een wijsgeerige verhandeling door louter redelijke dialectiek een conclusie moet worden gevonden en meegedeeld, terwijl van een roman, een kunstwerk, de conclusie (wanneer men daarvan al spreken kan) iets zijn moet, dat, mogelijk zelfs zonder ergens genoemd te zijn, als uit sfeer en geest, uit wat men de essence van dat werk zou kunnen noemen, in onze daarin verdiepte lezersziel komt oprijzen. O zeker, het is volkomen geoorloofd, de meeningen van een romanpersoon door hem te doen uitspreken of „denken”, zijn eigen schrituurlijke uitingen te reproduceeren zelfs. Maar dan toch eigenlijk alleen, wanneer dit bevorderlijk zijn kan aan de karakteriseering van dien persoon, zijn omgeving of zijn levensperiode, zoo mogelijk ook aan den gang van het reciet zelf. Zulke meeningen of reproducties zijn dan van dezelfde beteekenis als ieder ander teekenend détail. Met de mededeeling van Francesco Campana's meeningen, dagboekbladen, gedichten en gedachten, is, voor mijn aesthetisch gevoel, de maat verre overschreden. En daardoor werd m.i. epiek en dramatiek van deze, door vele van de bekende hoedanigheden der schrijvers toch zoo vaak bekorende geschiedenis, ten zeerste geschaad. Met alle respect voor de vlucht die de religieuse zin der auteurs, de diepte die hun wijsgeerigheid moge blijken bereikt te hebben — als episch kunstwerk, als roman, geef ik verre de voorkeur aan hun „'t Geluk hangt als een druiventros”, hun „Huis vol Menschen” zelfs, boven Francesco Campana.

En nu Jo van Ammers' Opstandigen. Een aardig boek. De schrijfster gaf misschien nog nimmer zoozér zichzelf, haar geestig en sarcastisch prattende, haar ironisch of met wat werkelijke sympathie vertellende persoonlijkheid. Zelfs gaf zij, in het laatste gedeelte vooral, het menschelijk-mee-